

אכילת מצה בערב פסח

מאת הרב משה לויין

א.

אולם, טעם זה קצת דחוק, ובצדק טוען הצ"ח, שגם בערב פ"ש, אין זה חדוש ושפיר נילף מערבי שבתות ויו"ט, מקל וחומר, אם בערבי שבתות ויו"ט, שהסעודה היא רק מדרבנן, יש דין שלא יאכל אדם, מכל שכן ערב פסח שני שהאכילה היא מצווה מהתורה, על אחת כמה וכמה לא יאכל אדם כדי שיכנס תאווה למצוה? יש טוענים על הצ"ח, אם זהו הפירוש של קושית הגמרא, "מאי איריא", אם כן מה משני הגמרא, שהחידוש הוא אליבא דר' יוסי, שבערבי שבתות ויו"ט אומר, שאדם הולך ואוכל עד שתחשך, אבל בערבי פסחים הוא מודה והמשנה שלנו היא גם אליבא דר' יוסי, ואם הטעם הוא משום שאכילת מצה היא מצווה דאורייתא, הרי גם בסוכות האכילה בסוכה בערב הראשון היא מ" דאורייתא, דילפינן חמשה עשר חמשה עשר מפסח, ואמאי סובר ר' יוסי, שגם בערב חג הסוכות הולך ואוכל עד שתחשך, אלא שמעמינה, שלא המצווה לבד היא הגורמת להלכה, "שלא יאכל אדם", אלא בצירוף עם החג, וא"כ הרי בפסח שני, היום הוא לא יום של יום טוב, ואיך נילף מערבי שבתות ויו"ט?

גם פירכא זו, אפשר ליישב בכמה דרכים: א. עם דברי התוספות בסוכה דף ג' ע"א ד"ה: דאמר לך וכו', שלבסוף מפרשים התוספות, שזקני בית שמאי מצאו את יוסף החורני יושב, ראשו ורובו בסוכה, ושולחנו בבית. אמרו לו: אם ככה נהגת, לא קיימת מצות סוכה מדאורייתא, ודבריהם מתמיהים איך יכולים חכמים לעקור גוף המצוות מהתורה, הרי דאורייתא בראשו ורובו מספיק? ומבארים ה'

ערבי פסחים סמוך למנחה, לא יאכל אדם עד שתחשך וכו', הרי שנינו במשנה הראשונה בפרק ערבי פסחים דף צ"ב, ויעיין התם בתוספות ד"ה ערב פסחים וכו', א"נ ערב פסח ראשון ושני כלומר שגם בערב פסח שני לא יאכל אדם, אולם מדברי רשב"ם בגמרא, משמע שדוקא ערב פסח ראשון הדין הוא שלא יאכל אדם, אבל לא בערב פסח שני, וז"ל רשב"ם בגמרא בד"ה "משום חיובא דמצה", שלא תהא נאכלת על השובע, וחיובא דמצה לילה הראשון חובה, דכתיב, "בערב תאכלו מצות ולא הביא את הכתוב: על מצות ומרורים יאכלוהו, שנאמר בקרבן פסח ראשון ושני, ויש להבין, אמאי נטה הרשב"ם מפירוש התוספות, שגם בפסח שני לא יאכל אדם סמוך למנחה כדי שיכנס למצוה כשהוא תאווה?

הצ"ח ועוד אחרונים, רוצים לראות את המקור לדברי הרשב"ם, מקושיית הגמרא אצלנו בסוגיא. הגמרא שואלת: מאי איריא ערבי פסחים, אפילו ערבי שבתות וייב טובים נמי? דתניא לא יאכל אדם בערבי שבתות ויו"ט מן המנחה ולמעלה, כדי שיכנס לשבת כשהוא תאווה וכו' עיי"ש. כלומר מה מחדשת לנו המשנה הרי גם בערבי שבתות ויו"ט לא יאכל אדם, ואם נימא, שגם בערב פסח שני מדברת המשנה שלנו, הרי חדוש גדול משמיענו, שהרי פסח שני נאכל לא ביו"ט ולא בשבת, ואיך נדע את זה מעיי"ט ושבת, משו"ה נטה הרשב"ם מפירוש התוספות ופירש, שהמשנה שלנו שנויה רק בערב פסח ראשון שהוא ערב חג.

במצה כזו אינו יוצא, שנאמר „לא תאכל חמץ“ מי שאיסור משום בל תאכל חמץ, יצא זה שאין איסור משום בל תאכל חמץ, אלא משום בל תאכל טבל, הרי הכי-נמי, גבי אסור חדש, אפילו תדחה העשה: את הלאו עדיין המצה פסולה משום שאילו היתה מחמצת לא יעבור עליה משום בל תאכל חמץ, רק משום בל תאכל חדש וא"כ מה קושית הירושלמי? ומשני הבעל „זכר יצחק“ בסימן פ' וז": ונראה במצה איכא שתי מצוות: מצוות „בערב תאכלו מצות“ שהיא עצם חובת אכילת מצה, ומצוות „על מצה ומרורים יאכלוהו“, שזוהי מכלל חיובא אכילת הפסח, ונראה, דכל מה ששנו בדיני מצה פסולה, כגון: לחם עוני, ונאכלת בכל המושבות, ופסול רטבל כדו', זהו רק במצה הנאכלת משום חובת היום, דבערב תאכלו מצות, אבל מה שצריך לאכול מצה עם הפסח, משום „על מצות ומרורים יאכלוהו“ לזה כל מצה בשרה, וכן נראה דהכי בפסח שני איכא נמי הדין „דעל מצות ומרורים יאכלוהו“ והרי ליכא שמה איסור חמץ בכלל, שהרי חמץ ומצה נאכלים אתו בבית אחד, כמו שכתוב בפסחים (דף צ"ב), וא"כ הוא הדין נמי בפסח ראשון, לא בעינן נמי במצה הנאכלת עמו, משום על מצות ומרורים יאכלוהו" כל דיני מצוות מצה, מה דבעינן במצוות אכילת מצה משום חיובא ד„בערב תאכלו מצות“ וא"כ יש לומר, דזהו דפריך הירושלמי אמאי לא אכלו מצה כלל, הרי משום מצוות „מצות ומרורים יאכלוהו“ כל דיני מצוות מצה, מה דבעינן דעשה דוחה לא תעשה ומשום בל תאכל חמץ אין כאן, עכ"ל (דלא בעינן במצה הנאכלת עם הפסח). וה"נ, נמצא בשעורי הגר"ח (רבנו חיים מבריסק) כעין זה, ועוד יותר, לתרץ את קושית ה„שאגת אריה“ על הרא"ש, בערבי פסחים שמסתפק: אם צריך כזית באכילת מרור, כיון דלא כתיב ביה לשון אכילה, והקשה ה„שאגת אריה“: הלא איתקש מרור למצה, ובמצה כבר כתוב לשון אכילה? ועוד, הא כתיב על מצות ומרורים יאכלוהו, הרי כתוב לשון אכילה במרור גופא, ותירץ הגר"ח, דהנה הרמב"ם, במנין המצוות, לא מונה אכילת מרור למצווה בפני עצמה, מוכח מהרמב"ם, דהא דכתיב

אחרונים שבסוכה יש תנאי מיוחד „תשבו כעין תדורו“ ולכן מצטער, פסול, או הולכי דרכים מפני, שזה לא כעין תדורו. הכא נמי מכיון, שחכמים גזרו, על סוכה כזו שמא ימשך אחר שולחנו, לא הוי סוכה כזו כעין תדורו, משו"ה אינו יוצא בה, לא רק מדרבנן אלא גם מדאורייתא הסוכה פסולה. הוא הדין נמי, בעינין דידן מכאן, שבכל הימים אדם הולך ואוכל ואינו מקפיד שיכנס לסעודת לילה תאוה, חכמים לא גזרו גם בערב סוכות שלא יאכל שיהיה כעין תדורו, כמו בשאר הימים: ב, אכילה בסוכה, היא אינה גוף המצווה, המצווה היא הישיבה בסוכה, כמו שכתוב „בסוכות תשבו“, אלא בעינן ישיבת קבע והאכילה היא העושה את הישיבה ל" קבע א"כ האכילה היא רק תוצאה מהמצווה, משו"ה חכמים לא גזרו לדברי ר' יוסי, וכשם שר' יוסי סובר, שאדם הולך ואוכל בכל ערבי שבתות ויו"ט עד שתחשך, הוא הדין גם בערב סוכות וראיה לכך שאם יורדים גשמים רוב הדעות שיוצא מסוכתו, כיון שהוא מצטער ומצטער פטור מן הסוכה, אפילו בערב הראשון, שמע מינה, שהאכילה היא תוצאה מישיבת סוכה, ולא מצווה בפני עצמה. א"כ, עדיין טעון הסבר פירוש הרשב"ם, אמאי נטה מפירוש התוספות, שדין המשנה חל גם על פסח שני? לכן נראה בדרך אחרת, לפרש את המחלוקת בין הרשב"ם והתוספות והוא: דהנה התוספות בקי" דושין דף ל"ח ד"ה: אקריב וכו' מביאין את הר ירושלמי שמקשה: אמאי לא אכלו מצה מתבואה החדשה בטרם שהקריבו את העומר? תבוא העשה של אכילת מצה ותדחה את הלאו של חדש, ומ" תרצים עיי"ש, ותמהו המפרשים על קושית הירושלמי דקושיא זו, היה שייך להקשות, אילו האיסור של חדש רק הוא לבד היה המונע מלקיים המצווה של אכילת מצה, ישפיר היה מקשה שתבוא העשה ותדחה את הלאו של איסור חדש, אבל הלא הגמרא בפסחים (דף ל"ה) ממעטת מצה של טבל, לא בגלל האיסור של טבל, אלא דבעינן מצה כזאת, שאילו היתה מחמצת אם יאכל, יהיה עובר על איסור חמץ, אבל טבל אילו היה מחמיץ ויאכל אינו עובר על איסור חמץ, משום שאין איסור חל על איסור,

ועוד יש לומר: אם על „מצות ומרורים יאכלוהו“ הם טפלים לפסה, הרי הפסח נאכל על השובע. וזוהי המצווה שלו לאכול דוקא על השובע, הוא הדין, שגם המצה והמרור נאכלים אתו על השובע. א”כ מקום לגזור גזרה, שיהיה רעב ותאוה, לכן רש”י סובר, שכל התקנה היתה, אך ורק, על ערב פסח הראשון, שאז יש מצוה בפני עצמה מחוץ האכילת עם הפסח לאכול מצה, כמו שכתוב בערב תאכלו מצות, והתוספות שהם מפרשים, שהמשנה שלנו שנויה גם על ערב פסח שני, אולי חולקים על הרמב”ם והם סוברים, שעל מצות ומרורים יאכלוהו הם שלש מצוות ולא רק מצוה אחת של פסח, והם רק ענפים, אלא יאכלוהו עולה על כל אחד מהם לחוד וא”כ, לכל אחד בעינינו כזית. וממילא יש כבר מקום למה, ששינינו לא יאכל אדם בערבי פסחים סמוך למנחה, ע”כ.

על מצות ומרורים יאכלוהו אין אכילת מצה ומרור מצוה בפני עצמה, אלא דעיקר המצווה היא, אכילת הפסח, ומצה ומרור הם רק תנאי במצווה של אכילת הפסח, איך שיאכלו את הפסח והאכילה שכתוב בהם הוא עולה רק על הפסח, באמת אם יאכל כזית פסח עם חצי כזית מצה וחצי זית מרור, יקיים את המצווה על „מצות ומרורים יאכלוהו“, אלא בנוגע למצה יש עוד רבוי „בערב האכלו מצות“, שזוהי גם מצווה בפני עצמה וטעון כזית. הנה ביחד עם כל זה, אפשר להסביר את פירוש רש”י, שרש”י מביא רק את הפסוק „בערב תאכלו מצות“ ולא „על מצות ומרורים יאכלוהו“, כי משום מצוות „מצות ומרורים“ כיון, שמספיק חצי זית מצה עם הפסח, אין מקום לחשש, שלא יכנס תאוה, מכיוון שאין שעור למצוה הזאת, ובודאי ימצא תאוה לאכול את החצי זית עם הפסח.

ושנו חכמים תתקע”ד דורות קודם שנברא העולם, ישב הקב”ה ודרש וחקר וצרף ובחן את כל דברי התורה רמ”ח פעמים כנגד רמ”ח איברים שבאדם ואח”כ הוציא הקב”ה את כל דברי התורה וקבע אותה בתורתו ואין ד”א ממנה אז ממקומו, שנאמר (תהלים י”ב) אמרות ה’ אמרות טהורות כסף צרוף וגו’ וכל דבר ודבר, שקבע בתורה אם אז קמעה ממקומו — קילקל את העולם כולו.